

УДК 69:338.26; 69:658.310.8

*Коренюк П. І., д.е.н., проф. ДДТУ,
м. Дніпро***ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
БУДІВЕЛЬНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Проведено дослідження тенденцій розвитку будівельного комплексу національного господарства. Акцентовано увагу на потребі посилення конкурентних позицій вітчизняних галузей будівельного комплексу. Доведено вагомість впливу ефективності суб'єктів господарювання будівельної галузі на формування умов загальної конкурентоспроможності комплексу. Досліджено причини низького рівня конкурентоспроможності будівельного сектору України. Виділено проблемні зони конкурентоспроможності вітчизняного будівництва. Запропоновано впровадження у практичне використання захисного механізму конкурентоспроможності, який базується на концепції зростання вартості бізнесу.

Ключові слова: *будівельний комплекс, конкурентоспроможність, будівельна галузь, захисний механізм конкурентоспроможності.*

Постановка проблеми. У періоди економічної нестабільності особливо відчутною стає вагомість впливу окремих галузей та комплексів, які здатні формувати платформу для динамічного маневрування у глобальному конкурентному просторі.

Будівельний комплекс представляє собою об'єднання галузей, виробництв та організацій, і характеризується тісними економічними, організаційними, технічними й технологічними зв'язками, основне завдання якого забезпечення виробництва основних фондів національного господарства держави. Будівельний комплекс країни являється потужною платформою для формування широко розгалуженої сервісної інфраструктури, що

сприяє розвитку сфери послуг. Відповідно, економічний розвиток провідних галузей будівельного комплексу здатен стати потужним чинником економічного відродження національного господарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання характерних особливостей будівельного комплексу піднімалися у працях А. Беркута, С.Глухова, М. Гусевої, О.Зернюк, О. Карлової, Л.Котошук, І. Малиша, Н. Паліги, Ю. Пинди, П.Рогожина, О.Тищенко, О.Щеглова [1-12] та ін.

Авторами [5-9] відзначено, що позитивні зрушення у будівельній галузі призводять до розвитку виробництва будівельних матеріалів і відповідного обладнання, чорною металургії і металообробки, деревообробної і фарфоро-фаянсової промисловості, машинобудування, транспорту, нафтохімії, виробництва скла, енергетики та ін. При цьому активно долучаються до виробничого процесу підприємства малого бізнесу, що, як правило, спеціалізуються на оздоблювальних та ремонтних роботах, на виробництві та встановленні меблів та ін.

Практичні аспекти функціонування сучасних підприємств будівництва та специфіка виробничих процесів і факторів, що впливають на їх ринковий потенціал представлені у роботах [3-7] та ін. Механізми забезпечення конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг підприємств будівельного комплексу висвітлювались у роботах А.Тищенко і В. Хаустова [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, не зважаючи на чисельність наукових праць на сьогодні не визначено напрямів та ключових індикаторів щодо формування захисного механізму конкурентоспроможності підприємств будівельного комплексу, не було виділення максимально інформативних показників для моніторингу стану фінансово-господарської діяльності галузей будівельного комплексу та оцінки їх конкурентоспроможності.

Вважаємо, що будівельну галузь доречно розглядати як фактор, що

виражає ефективність внутрішнього взаємозв'язку галузей та структурних одиниць будівельного комплексу та показником економічного розвитку країни. Відповідно до зазначеного в рамках даної публікації буде досліджено сучасний стан суб'єктів господарювання будівельної галузі національного господарства.

Виклад основного матеріалу. Реалії сучасних економічних відносин показують, що вітчизняному будівельному комплексу все далі важче стає конкурувати з іноземними компаніями, зокрема, при розподілі замовлень на будівництво. Основними причинами такого перебігу подій, на наш погляд, є передусім низький рівень організації самих будівельних робіт, а також недостатній рівень впровадження сучасних технологій, що тягне за собою зростання термінів і вартості будівництва і безумовно має негативний вплив на супутні галузі виробничого процесу.

Як видно з даних табл. 1, на протязі 2012-2015 рр. загальні індекси будівельної продукції вітчизняної галузі будівництва мали спадну тенденцію. Проте, у 2016 р.

відмічено підвищення ділової активності суб'єктів господарювання даної галузі. Так, загальний індекс випуску продукції будівництва становив 117,4 % у порівнянні до п.р., за категоріями продукції це мало наступний вигляд: житлові будівлі – 117,8 %, нежитлові будівлі – 123,7 %, інженерні споруди – 114,0 %, що є позитивною тенденцією та вказує на перспективи відновлення попередніх обсягів продукції галузі.

У табл. 2 представлено фінансові результати до оподаткування будівельної галузі національного господарства. Як бачимо, особливо різким в порівнянні до п.р. було зростання рівня збитковості у 2014 р. коли сума збитків по галузі становила 27288,4 млн.грн., та у 2015 р. коли збитки сягнули рівня 27450,7 млн.грн. У 2016 р. дані представлені за січень-вересень, фінансовий результат – збиток у розмірі 837,5 млн.грн.

Негативна динаміка результатів фінансово-господарської діяльності галузі відповідним чином позначилась на її інвестиційній привабливості (рис. 1).

Таблиця 1

Індекси будівельної продукції за видами (у % до попереднього року)

Рік	Будівництво, всього	Будівлі	У тому числі		Інженерні споруди
			житлові	нежитлові	
2011	120,0	114,9	101,7	122,1	124,4
2012	92,7	93,9	93,5	94,1	91,7
2013	89,0	96,6	111,3	90,0	82,8
2014	79,6	79,6	103,5	66,3	79,7
2015	87,7	91,9	98,9	85,8	83,7
2016	117,4	120,7	117,8	123,7	114,0

Джерело: [16]

Таблиця 2

Фінансові результати до оподаткування підприємств галузі будівництво по Україні

Роки	Фінансовий результат, млн.грн. (сальдо)	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		% до загальної к-ті підприємств	фінансовий результат, млн.грн.	% до загальної к-ті підприємств	фінансовий результат, млн.грн.
2011	-3845,8	60,5	5373,0	39,5	9218,8
2012	-71,1	60,5	9139,1	39,5	9210,2
2013	-5126,6	62,3	5968,0	37,7	11094,6
2014	-27288,4	62,7	6295,7	37,3	33584,1
2015	-27450,7	71,0	5826,7	29,0	33277,4
2016 (січень-вересень)	-837,5	66,4	2845,2	33,6	3682,7

Джерело: [16]

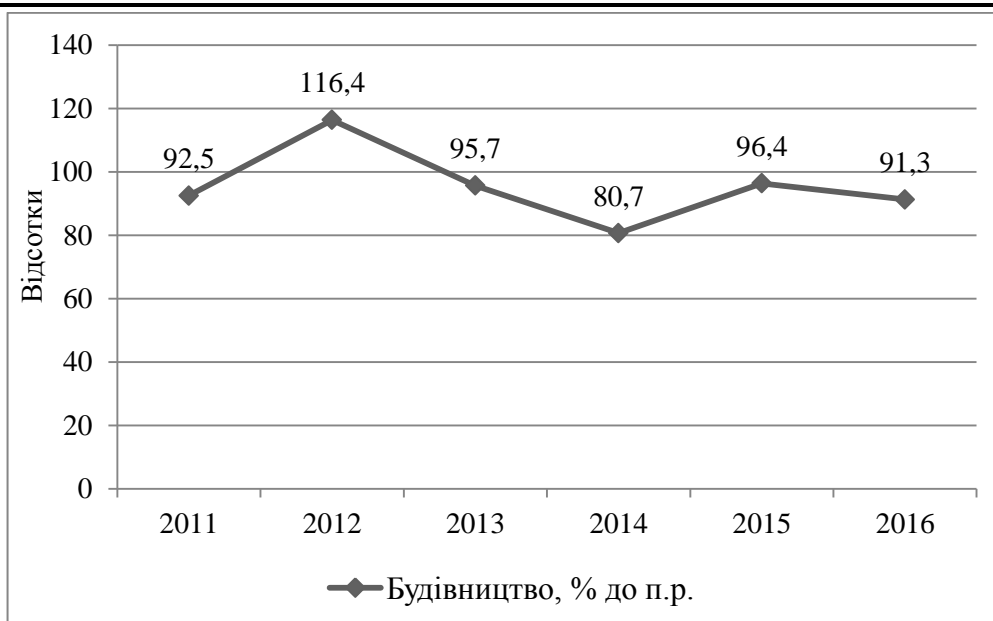

Рис. 1. Динаміка індексів капітальних інвестицій будівельної галузі України за 2011-2016 рр.

Джерело: [16]

Як відомо, економічний ризик у галузях будівельного комплексу, зокрема, будівництві є значно вищим, ніж у інших секторах національної економіки. Тому причина – і тривалий цикл виробничого процесу, і висока капітало- та матеріалоємність виробничо-господарської діяльності та багато інших причин, в тому числі і організаційного характеру, які призводять до втрати внутрішнього потенціалу галузі.

Економічна розбалансованість будівельного сектору національного господарства призвела до втрати

внутрішніх резервів галузі (рис. 2). Як бачимо, власний капітал галузі будівництва у 2011 р. становив 25888,3 млн.грн., та до 2013 р. мав тенденцію до зростання. Проте, у 2014 р. обсяги власного капіталу будівельної галузі суттєво знизились і на кінець року становили 3144,7 млн. грн. У 2015 р. даний вид пасиву галузі вперше за період становлення ринкових відносин набув від'ємного значення у розмірі 16038,1 млн.грн., що є нетиповою та вкрай тривожною тенденцією.

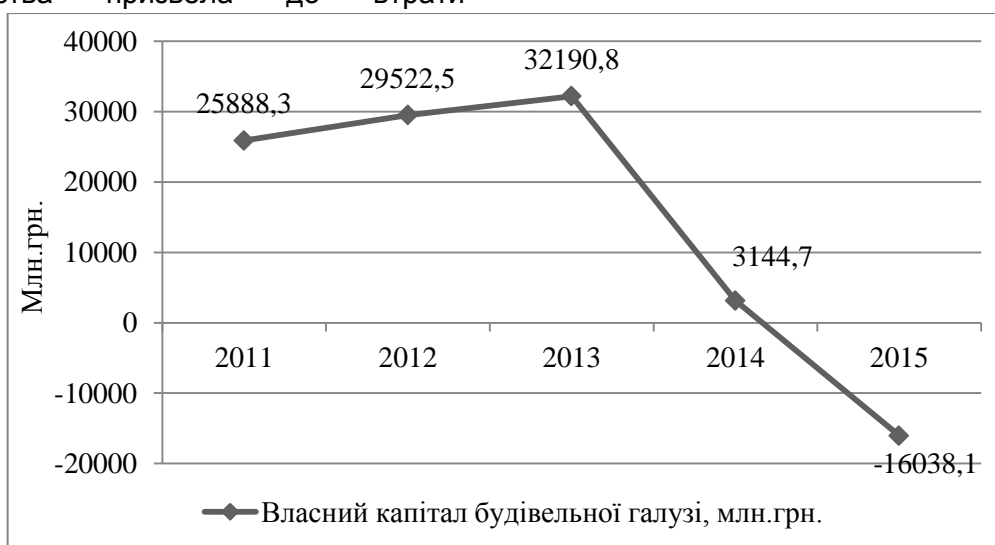

Рис. 2. Динаміка обсягів власного капіталу будівельної галузі України за 2011-2015 рр.

Джерело: [16]

На наше переконання, підвалини вищезазначених проблем провідної галузі будівельного комплексу криються у нестабільному фінансуванні будівельних робіт та відсутності програмно-цільових методів бюджетування у розвиток галузей даного комплексу, а також у відсутності адаптованих методик щодо оцінки, аналізу та забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання національної економіки із врахуванням їх галузевої специфіки.

З метою запобігання негативного впливу гіперконкуренції на будівельний комплекс національної економіки пропонуємо запровадження в практичне використання захисного механізму конкурентоспроможності, що представлено на рис. 3.

Головне покликання даного захисного механізму забезпечення конкурентоспроможності будівельного комплексу на макрорівні – формування

умов для набуття високого тону конкурентного змагання на відповідних сегментах ринку; на мікрорівні – зростання вартості капіталу (бізнесу) як основного інструменту конкурентоспроможності та посилення потенціалу розвитку підприємства.

Дотримуємось бачення, що підприємства виступають провідною ланкою процесу забезпечення конкурентоспроможності галузі, комплексу, кластеру. Базовий попереджувальний індикатор захисного механізму конкурентоспроможності підприємства – концепція вартості бізнесу добирає все більше прихильників. Це пов'язано з тим, що показник ринкової вартості підприємства є важливою комплексною оцінкою ефективності його діяльності, яка відбиває якість менеджменту, поточне фінансове благополуччя і майбутні фінансові очікування власників підприємства.

Рис. 3. Захисний механізм конкурентоспроможності на макро- та мікрорівні

У роботах [13-14] зазначається, що такі традиційні показники ефективності роботи підприємства, як обсяг продажів, прибуток, собівартість, ліквідність, фінансова стійкість, оборотність активів тощо є характеристиками окремих економічних аспектів діяльності підприємства, а вартість є узагальнюючим показником. Бачевський Б.Є. [15, с.258] вказує на те, що відмінною рисою бізнесу як об'єкта оцінки є необхідність урахування поряд з вартістю складових майнового потенціалу вартості, що створюється за рахунок ефекту їх взаємодії.

Слід відмітити, що в даний час у економічній літературі не склалося єдиного підходу до визначення набору методів оцінки вартості бізнесу. Суттєвою проблемою є те, що переважна більшість наукових підходів формується на зарубіжній теорії, яка є не адаптованою до умов вітчизняної економіки та практики управлінської діяльності.

Традиційно виділяється три підходи до оцінки бізнесу:

- ✓ доходний;
- ✓ порівняльний (ринковий);
- ✓ майновий.

Доходний підхід заснований на очікуваннях власника щодо майбутніх вигод від володіння бізнесом і відіграє домінуючу роль в оцінці його вартості, тому що бізнес за своєю суттю є одним з варіантів інвестування коштів, метою якого є одержання певного прибутку на вкладений капітал [13-14]. Сутність методів доходного підходу полягає в прогнозуванні майбутніх доходів підприємства на один або кілька років з наступним перетворенням цих доходів у поточну вартість підприємства. Основні проблеми, пов'язані з застосуванням цього доходу, полягають у реалістичності прогнозів і адекватності ставки дисконту ризику, пов'язаному з оцінюванням бізнесу.

Порівняльний (ринковий підхід) заснований на тому, що аналогічні підприємства повинні продаватися за подібними цінами. Також, як і під час оцінки елементів майна, основною проблемою застосування цього методу в

процесі оцінки вартості бізнесу є якісний вибір повної та достовірної інформації про об'єкти порівняння, що в сучасних вітчизняних умовах господарювання далеко не завжди можливо.

Майновий підхід заснований на уявленні про підприємство як цілісний майновий комплекс, вартість якого визначається вартістю всіх його активів, оцінених окремо за винятком зобов'язань.

Застосування того чи іншого підходу залежить від специфіки бізнесу та цілей його оцінки. Беручи до уваги зазначене, пропонуємо для підприємств будівельного комплексу проводити оцінку вартості бізнесу із застосуванням вартісного методу чистих активів.

У практиці використання показника «чисті активи» існує два підходи до його змісту т.з. бухгалтерський і ринковий. Ринковий підхід використовується здебільшого при ліквідаційній оцінці вартості бізнесу чи з метою продажу підприємства і передбачає коригування відповідно до інфляційних та інших економічних змін. Балансовий підхід до визначення обсягів чистих активів здійснюється на основі бухгалтерського балансу і співпадає із вартістю власного капіталу. Чисті активи підприємства – найважливіший показник його дієздатності. Вони висловлюють ту частину активів, яка створена за рахунок власних джерел [13-14]. Базова формула для розрахунку чистих активів має наступний вигляд:

$$ЧА = A - Z \quad (1)$$

де ЧА – вартість чистих активів підприємства;

A – сума всіх активів;

Z – сума всіх зобов'язань.

Позитивна динаміка показника чистих активів свідчить про зростання фінансової незалежності виробника, ринкової вартості бізнесу і відповідно підвищення інвестиційної привабливості. Показник чистих активів із від'ємним значенням є свідченням того, що підприємство в процесі господарської діяльності розтратило внесенні власником кошти і повністю залежить від кредиторів.

Систему моделювання ситуацій фінансової рівноваги підприємства відповідно до стану чистих активів приведено у [13-15]. Використання у процесі комплексного аналізування рівня конкурентоспроможності підприємства вищезазначених показників дозволить з поміж іншого визначити міцність ділової моделі виробника, яка визначається за формулою:

$$M_{\text{дм}} = \frac{\text{ЧА}}{\text{РД}} \quad (2)$$

де $M_{\text{дм}}$ – міцність ділової моделі виробника;

ЧА – чисті активи підприємства;

РД – ринковий дохід.

Основними мультиплікаторами даної моделі є чисті активи виробника, та ринкова вартість виробленої продукції, співвідношення яких дозволить зробити висновки щодо ефективності менеджмент-маркетингової політики підприємства.

Враховуючи нестабільність зовнішнього середовища, визначення конкурентоспроможності підприємства у режимі експрес-аналізу повинно бути невід'ємним елементом діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта. В зв'язку з цим, на нашу думку, доречно доповнити запропонований у роботах [13-15] перелік ключових показників оцінки стану фінансово-господарської діяльності виробника коефіцієнтом Бівера (K_B), що показує співвідношення суми самофінансованого доходу (прибуток та амортизація) до загальної суми зобов'язань підприємства та розраховується за наступною формулою:

$$K_B = \frac{\text{Чистий прибуток} + \text{Амортизація}}{\text{Довгострокові зобов'язання} + \text{Короткострокові зобов'язання}} \quad (3)$$

Даний показник дозволяє своєчасно виявити тенденції формування незадовільної структури балансу у прибуткового підприємства та застосовується в експрес-аналізі фінансового стану виробника щодо ймовірності банкрутства. Значення коефіцієнта Бівера, що рекомендується по міжнародних стандартах, 0,2-0,4. Ознакою формування незадовільної структури

балансу є такий фінансовий стан підприємства, за якого протягом тривалого часу (1,5-2 роки) коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2, що свідчить про небажане скорочення частки прибутку, спрямованої на розвиток виробництва. Доречно вказати на те, що даний показник є досить популярним і вживаним в зарубіжній практиці, де його представляють як (Cash flow (чистий грошовий потік) / Total debts (зобов'язання) [13-15].

Висновок. Вважаємо, що будівельна галузь являється фактором, що виражає ефективність внутрішнього взаємозв'язку та якості функціонування галузей та структурних одиниць будівельного комплексу та показником, що відображає економічний розвиток країни. Відповідно до зазначеного, діагностування та моніторинг економічного стану будівельної галузі з метою пошуку шляхів поліпшення конкурентоспроможності є вкрай актуальними. На нашу думку, проведення оцінки та аналізу виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання, які відносяться до галузей будівельного комплексу відповідно до запропонованої схеми, дозволить конструктивно реагувати на зміни, що загрожують нормальному функціонуванню в умовах економічної глобалізації та формувати умови для набуття відповідного рівня конкурентоспроможності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Беркута А. В. Сучасний стан та деякі напрями реформування будівельної галузі / А. В. Беркута // Будівництво України. – 2005. – № 2. – С. 21-25.
2. Глухова С.В. Оцінка ефективності інноваційної діяльності будівельних підприємств. Дис...кандидата екон. наук: / С.В. Глухова. – Дніпропетровськ, 2011.
3. Гусева М.Н. Управление обеспечением конкурентоспособности предпринимательских структур в строительстве: монография / М.Н. Гусева. – М.: Архитектура-С, 2011. – 400 с.
4. Зернюк О.В. Маркетинговий менеджмент будівельного підприємства [Текст] / О. В. Зернюк, С. В. Забара // Экономика Крыма. – 2011. – № 1(34). – С. 452–457.

5. Карлова О.А. Особливості та потенційні можливості розвитку житлового будівництва в регіонах України [Text] / О.А.Карлова // Економіка будівництва і міського господарства. – 2013.– Т.9, №4. – С.329-334.

6. Конащук В.Л. Теоретичні аспекти оцінювання ефективності інноваційної діяльності будівельних підприємств [Електронний ресурс] / В.Л. Конащук, О.В. Новак // Економічний простір. – 2010. – №38. – С. 217-224. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/j-tit/escpro>

7. Малиш І.М. Механізм оцінки інвестицій в інновацію на підприємствах будівельної індустрії. Автореф.дис...канд.екон.наук / І.М.Малиш. – Дніпропетровськ, 2012.

8. Паліга Н.Б. Аналіз механізмів та інструментів реалізації антикризової політики держави в будівельній галузі / Н.Б. Паліга. // Всеукраїнський аналітично-інформаційний журнал "Схід". Спецвипуск. – № 1 (108), 2011. – С.128-131. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.experts.in.ua/index.ph>

9. Пинда Ю.В. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності будівельного комплексу регіону: Дис. ...канд.наук: 08.00.05. – 2009.

10. Рогожин П.С., Гойко А.Ф. Економіка будівельних організацій. – К.: Видавничий дім „Скарби”, 2001. – 448 с.

11. Тищенко О.М., Хаустова В.Є., Беляєв О.С. Оцінка конкурентоспроможності будівельних підприємств з урахуванням їх специфіки [Електронний ресурс] / Тищенко О.М., Хаустова В.Є., Беляєв О.С. // Науковий журнал «Проблеми економіки». – Харків. – 2013. – №1. – С.185-191.

12. Щеглова О.Ю. Житлове будівництво як стимулятор регіонального розвитку економіки України [Text] / О. Ю. Щеглова // Коммунальное хозяйство городов. – 2010. – № 94. – С. 259–263.

13. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємства: підручник. – К.: УБС НБУ: Знання, 2010. – 550 с.

14. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств / А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2004. – 526 с.

15. Бачевський Б.Є. Потенціал і розвиток підприємства / Б.Є. Бачевський, І.В. Заблудська, О.О.Решетняк: навч.посібник – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 400 с.

16. Державна служба статистики України – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

АННОТАЦІЯ

Проведено дослідження тенденції розвитку строительного комплексу національного господарства. Підкреслена необхідність акцентування уваги на усилении конкурентных позицій отечественных отраслей строительного комплексу. Досліджено вплив ефективності строительной отрасли на формування умов общей конкурентоспособности комплексу. Проанализированы причины низкого уровня конкурентоспособности строительного сектора Украины. Выделены проблемные зоны конкурентоспособности отечественного строительства. Предложено внедрение в практическое использование защитного механизма конкурентоспособности, который базируется на концепции роста стоимости бизнеса.

Ключевые слова: строительный комплекс, конкурентоспособность, строительная отрасль, защитный механизм конкурентоспособности.

ANNOTATION

Research trends of the construction industry of the national economy. Pay attention to the need to strengthen the competitive position of domestic industries building complex. Proven weight influence the efficiency of managing the construction industry in terms of overall competitiveness of forming complex. The reasons for low level of competitiveness of the construction sector in Ukraine. Highlight problem areas of national competitiveness construction. An introduction to the practical use of protective mechanism of competitiveness, which is based on the concept of growth of the business.

Key words: building complex, competitiveness, construction industry, defense mechanism competitiveness.